

📖 Kirja-arvio

Camilla Haavisto

Väkivallasta, julkisuudesta ja sivuun siirtymisen taidosta

Žižek, Slavoj (2008). *Violence: Six sideways reflections*. London: Profile Books, 218 s.

► Akateemiseksi rocktäheksi ja kulttuuriteorian Elvikseksi tituleeratun slovenialaisen Slavoj Žižekin *Violence* tulee takakannen mukaan luokitella filosofian kirjallisuudeksi. Kaikki yhteiskunnasta ja ihmisten välisestä kanssakäymisestä kiinnostuneet löytänevät kuitenkin jotain pohdittavaa tämän marxilaisen psykoanalyttikko-filosofi-sosiologin teoksesta, sillä niin yleistajuisesti ja laajalti hän teoretoi omaa aikaamme. Žižek viittaa Jaques Lacaniin, Alfred Hitchcockiin ja joulupukkiin ja käsittelee kirjassaan muun muassa Pariisiin lähiömellakoita ja Lähi-idän kriisiä. Hänen pääteesinään on, että näkyvän ja suoran väkivallan sokaisemina emme osaa/ymmärrä tarttua pinnan alla kytevään, järjestelmäämme sisään rakennettuun väkivaltaan. Yksinkertaistettuna: tunteittemme vallassa huomiomme kiinnittyy terrorismiin, joukkomurhiin ja kidutustapauksiin. Huolestumme ja yritämme tekaistun kiireellisyuden tunteen vaikutuksen alaisina tehdä väkivallasta lopun tässä ja nyt, vaikka meidän pikemmin pitäisi pyrkiä ymmärtämään sen syitä ja yhteyksiä väkivallan muihin muotoihin. Žižekin mukaan suoraa ja tunteisiin vetoavaa väkivaltaa ei voi irrottaa kapitalistiseen järjestelmään sisäänrakennetusta väkivallasta.

Viestinnän näkökulmasta kirja on kiinnostava, sillä sen tärkeä teesi on, ettei kulttuurien välinen dialogi tai edes yhteydenotto välttämättä vähennä väkivaltaa.

Kirjan kuusi lukua rakentuvat itsestään-selvyytenä pidetyn ja siksi laiskasti argumentoidun väkivallan käsitteen teoretisoin-

nin pohjalle. Väkivallan muotoja ovat subjektiivinen ja objektiivinen. Subjektiivinen väkivalta on suoraa, näkyvää ja tunnistettavien toimijoiden harjoittamaa. Objektiivinen väkivalta taas on edellistä abstraktimpaa ja näkymättömämpää. Objektiivisen väkivallan voi jakaa kahteen eri alakategoriaan: kielen ja sen eri muotojen sisältämään symboliseen väkivaltaan sekä sulavasti toimivan poliittisen ja taloudellisen (kapitalistisen mallin mukaisen) järjestelmän synnyttämään systeemiseen väkivaltaan.

Tämän jaottelun pohjalta kirjan ensimmäisessä luvussa paneudutaan väkivallan objektiivisiin muotoihin joidenkin nykyajalle ominaisten ilmiöiden kautta. Ensimmäisenä kohteena on yritysmaailman sosiaalisen vastuun trendi. Georg Soros, Bill Gates ja muut ”hyväntekijät” kuten IBM, Intel ja eBay saavat kuulla kunniansa kaksinaamaisuudestaan. Eikö ole paradoksaalista, että voidakseen antaa rahaa hyväntekeväisyyteen tai tutkimukseen näiden tahojen tulee ensiksi ottaa sitä muilta, eli meiltä, Žižek kysyy (s.17). Hän jatkaa retorisesti ja kysyy, mikseivät nämä yritykset mieluummin puolustaisi valtioiden ajamia veronkorotuksia yrityksille. Nämä yritysmaailman ”hyvikset” tai liberaalit kommunistit, Žižekin nimityksen mukaan (s.13), toimivat esimerkkeinä siitä, miten markkinataloudellisten intressien sulautuminen kamppailuun ihmisoikeuksista ja poliittisista oikeuksista on ajallemme ominaista. Oma esimerkki: onko halpojen tietokoneiden kehitysmäihin myymisen motivaationa altruistinen välittäminen, rahan tienaa-

nen vai sekä että? Žižek väittäisi varmasti, että kysymys on väärin asetettu, sillä lisääntyneen lukutaidon ja IT-osaamisen ohella lisääntyisi myös kysyntä. Ajallemme ominaista on, ettei näitä voi erotta toisistaan.

Seuraavissa luvuissa (2 ja 3) ajetaan kahta asiaa, jotka osin kietoutuvat toisiinsa. Ensinnäkin luvuissa problematisoidaan niin sanotuissa monikulttuurisissa yhteiskunnissa vallitsevaa samankaltaisuuden vaatetta ja pyrkimystä tehdä Toisesta vaaraton. Toiseksi niissä haastetaan ajattelemaan, ettei Toisen osallistaminen (julkisuuteen ja yhteiskuntaan) väistämättä ole ”hyvä” asia.

Ensimmäisen argumentaatiolinjan ytimessä on Žižekin huomio siitä, että elämme jälkimodernia biopolitiikan aikaa. Tälle ajalle ominaista ei enää ole ideologisperusteinen politikointi vaan managerointi ja turvallisuuden maksimointi. Tämänkaltaisen jälki-ideologinen politiikka on pelon politiikka, sillä sen keskeinen mobilisointitapa on pelon herättäminen ihmisissä. Meidän tulisi pelätä valtuuksiaan ylittäviä valtioita, rikollisuutta, ekologisia katastrofeja ja ennen kaikkea liiallista läheisyyttä Toiseen (s. 34).

Pariisin lähiömellakat ovat esimerkki jälki-ideologisesta ajastamme. Žižekin mukaan riehuvilla nuorilla ei yksinkertaisesti ollut mitään poliittisia vaateita. Tämä on asia, joka hänen mukaansa jäi huomaamatta vääränlaisia analyyseja tapahtumista tehneiltä niin sanotuilta asiantuntijoilta, sekä ”monikulttuurisuuden puolestapuhujilta” että ”oikeistolaisilta konservatiivitulkitsijoilta”. Žižek käsitteellistää lähiömellakat – Lacanin käsitettä käyttäen – *passage a l'acte*:eina, impulsiivisina liikkeinä, joita ei voi kääntää sanoiksi tai ajatuksiksi mutta jotka kantavat sisällään turhautuneisuuden raskasta taakkaa ja siksi kihisevät kiukusta. Hieman ristiriitaisesti Žižek kuitenkin myöhemmin vihjaa, että nuoret halusivat mella-koinnillaan tulla huomatuiksi Ranskan kansalaisina. Tämän luulisi täyttävän ideologispoliittisen vaateen määritelmän riippumatta sanan tarkasta määritelmästä. Žižekin argu-

mentaation ytimessä ei siis ehkä sittenkään ole se, etteivät lähiöissä riehuneet nuoret vaatineet mitään, vaan pikemmin se, että vaateet esitettiin hyvin anti-habermasilaisittain; sanattomasti ja väkivallan keinoin.

Minulle tämä toimii muistutuksena siitä, että niin käsitteellisellä kuin pragmaattisella tasolla näkyvyys, ääni ja sanallinen vaateiden esittäminen tulisi pitää erillään toisistaan. Yleensä ajatellaan, että julkiseen keskusteluun osallistuminen koostuu näistä kolmesta, mutta myös Suomessa on äskettäin nähty, ettei näin aina ole. Tänä keväänä tällaisen dialogiin tähtäämättömän poliittisen vaateen esitti Suomen somaliyhdistys. Said Adenin johdolla järjestö päätti olla antamatta haastatteluita medialle, koska kaikki julkisuus, myös lisääntyneeseen hyväksyntään tähtäävä, koettiin niin negatiiviseksi (HS 17.3.2009; Aden 2009). Tässä tapauksessa vaadetta ei puettu väkivallan tai mellakoinnin muotoon, vaan se ilmeni hiljaisuutena ja omiin oloihin vetäytymisenä.

Žižek ehdottaa saksalaisfilosofi Peter Sloterdijkia (2006) mukaillen, että tällainen sivuun siirtyminen (”getting-out-of-each-others-way”) (s. 50) saattaa olla välttämätön rauhanomaiselle yhteiselolle. Viitaten *Jyllands-Posten*-jupakkaan, Žižek siis argumentoi sen puolesta, että meidän aina välillä tulisi ymmärtää antaa toisillemme enemmän tilaa. Teesi ei perustu yhteydenpidon mahdottomuuteen, eikä sitä siten voi verrata Huntingtonin kuuluisaan teoriaan. Silti Žižekin ajatus ei ole uusi. Samanlaisia asioita ovat pohtineet monet monikulttuurisuuden ja demokratian tutkijat, esimerkiksi Seyla Benhabib. Pitäisikö meidän siis viestinnän tutkijoina alkaa puhua sanattoman kommunikaation, hiljaisuuden ja sivuun siirtymisen puolesta minimoidaksemme subjektiivisen, suoran väkivallan riskiä? Ei sentään, ainakaan Benhabibin mukaan (2004, 92). Problematisoiden yhdysvaltalaisen filosofin John Rawlsin teorioita hän sanoo, että ”ihmisistä tulisi ikku-

nattomia nomadeja ilman mielenkiintoa sekoittua, puhua tai olla tekemisissä toisten kanssa. Tämä on totta tosiaan näkemys järjestyksen alaisesta maailmasta mutta myös näkemys staattisesta, tylsästä maailmasta, jossa itseriittoiset ihmiset eivät piittaa toistensa ahdingosta mutteivät myöskään toistensa viehätysvoimasta”. Žižek ei kirjasaan tarkenna, pitäisikö ”kulttuurien välinen kommunikaatiotauko” nähdä lyhyt- vai pitkäaikaisena strategiana. Voimme kuitenkin toivoa, että kyseessä on lyhytaikainen ratkaisu, etenkin jos otamme lähtökohdaksi Benhabibin huomion siitä, että kommunikaation vältteleminen johtaa staattiseen maailmaan.

Vihjeitä siitä, että Žižek ajattelee kommunikaatiotaukoa väliaikaisratkaisuna, löytyy seuraavista luvuista (4–6). Niissä Žižek muun muassa parjaa Huntingtonin tummasävytteisiä tulevaisuuden visioita mutta väittää samalla niiden itse asiassa muodostavan Francis Fukuyaman optimististen tulevaisuudennäkymien kanssa kolikon kaksi eri puolta. Tämän lisäksi näissä luvuissa syytetään anti-rasisteja rasismista sekä määritellään uudestaan niin identiteetti kuin toiseus. Identiteetti kostuu tavoistamme eikä niinkään ajatuksistamme siitä, keitä tai minkälaisia olemme. Toiseus taas ymmärretään hajun metaforan kautta. ”Naapuri on se, joka haisee. Siksi nykyään deodorantit ja saippuat ovat tärkeitä. Ne tekevät Naapuristamme vähintään siedettävän: Olen valmis pitämään naapureistani... jos he eivät haise liian pahalta” (s. 142).

Kirjan teksti on paikoin sellaista sanallista tykitystä, että lukija kaipaisi jonkin näköistä hengähdystaukoa, esimerkiksi keskeisten teesien kertausta. Žižekin tapa kirjoittaa jakaa varmasti mielipiteitä. Paradoksaalisesti kirjoitustyyli, joka on kirjan parhaita puolia, saattaa myös muodostaa sen kompastuskiven. Huumori, anekdootit ja populaarikulttuurista tuodut esimerkit ilahduttavat, jäävät mieleen ja valottavat teoreettista pohdintaa. Paikoin hukkasin

kuitenkin itseni pitkiin assosiaatioketjuihin. Ne eivät aina viekään sinne, minne luule niiden vievän. Kirjan ytimestä ei kuitenkaan tarvitse väitellä, sillä kapitalismin tuottama assymetria läpäisee koko kirjan. Paikoin mutkat vedetään suoriksi hyvän tarinankerronnan vuoksi, eikä empiirisiin tutkimuksiin turvauduta kuin harvoissa tapauksissa. Kirjasta löytyy myös joitain vastakkaisuuksia, eikä Žižek aina muista minkälaisen jaottelun on tehnyt kirjan johdannossa. Provosoivan tyylin takia aina ei myöskään voi olla varma, onko Žižek ihan tosissaan vai haluaa vain ärsyttää. Lähi-idän kriisin ratkaiseminen parilla tekstinliuskillä lähinnä naurattaa.

Kielen ja todellisuuden suhteen ymmärtämisen kannalta kirja on mielenkiintoinen, mutta ei välttämättä tarjoa paljon lukeelle uutta ymmärrystä. Vedoten ranskalaisen psykoanalyytikon Jaques Lacanin käsitykseen siitä, ettei kommunikaatio rakennu tasavertaisten subjektien välille, kirja on oiva muistutus siitä, etteivät julkisuuteen osallistujat ole tasavertaisissa asemissa. He eivät seuraa samoja sääntöjä eivätkä välttämättä lähde puolustamaan näkemyksiään ja vaateitaan rationaalisesti (s. 53). Todellisuutta ja kieltä käsittelevissä kohdissa Žižek kuitenkin monesti pyörittää Levinasin, Hegelin ja ranskalaisen teologin Simone Weilin ajatuksia niin päätähuihmaan vauhtiin, että argumentaation fokus saattaa paikoin olla hukassa kirjailijalta itseltään. Tulkintani mukaan Žižekin kielen ja todellisuuden suhteeseen liittyvän pohdinnan ytimessä on kaksi yksinkertaista ajatusta. Ensimmäisen mukaan kieleen ja kommunikaatioon sisäänrakennettu epätasa-arvo heijastuu (tai saattaa heijastua) ympäröivään todellisuuteen väkivaltana. Toisen mukaan väkivallan diskursiivisia muotoja voi erottaa ei-diskursiivista muodoista. Vedoten Hegelin ajatukseen kielen essentialisoivasta luonteesta Žižek havainnollistaa useammalla esimerkillä, miten eri aikakausina representaatiot Toisista ovat

määränneet sen, miten ihmiset kokevat Toisen ja miten Toiset kokevat itsensä. Tämä on itse asiassa jokseenkin vastoin johdannossa tehtyä objektiivisen väkivallan erottelua symboliseen ja ei-symboliseen eli systemiseen ala-kategoriaan. Johdanto tulisi siis ehkä pikemmin lukea osviittaa antavana ja kirjan teemoja esittelevänä kartoituksena kuin vedenpitävänä erottelujärjestelmänä.

Kirjan loppu jättää aika mielteliääksi. Ei siksi, että lukijana odottaisi ratkaisua siihen, miten saavuttaisimme väkivallattomamman tulevaisuuden. Žižekin mielestä kaikki väkivalta ei edes ole paheksuttavaa. Mielteliäisyys johtuu siitä, että tekstissä käsketään lukijan odottaa tekemättä mitään. Entä mitä meidän pitäisi tumput suorina jäädä odottamaan? Lontoossa, heinäkuussa 2009 järjestetyn kulttuurifestivaalin yhteydessä Žižek vastaa tähän kirjassa auki jäävään kysymykseen selkeästi: yhteiskuntamme vaatii uutta järjestystä. Nykyinen, kapitalistinen malli ja ”berlusconi-maiset puolihullut itsevaltiat” tulevat johtamaan meidät kohti katastrofia. Jäämme siis odottamaan vallankumousta. (Žižek 2009.)

Siitä riippumaatta jäämekö odottamaan kapitalismin musertumista tai vakuumme Žižekin väitteistä (Onko yritysten sosiaalinen vastuu todellakin aina niin kielteinen asia? Eikö nopealla toiminnalla säästettyä massakuolemilta?) meidän kannattaa ehkä jäädä pohtimaan hänen väitettään julkisuuden vastavuorottomuudesta ja sanatomien kommunikaation yleistymisestä. Ei siksi, että teorit olisivat uusia tai radikaaleja, vaan siksi, että ne kirjan esiin tuomien tuoreiden uutistapahtumien ja ilmiöiden kontekstissa ovat saaneet pragmaattisemminkin tasolla toimivan ulkoasun. Vaikka elokuvaohjaajana ja poliitikkona toimivan ja suuren fanilauman saaneen Žižekin nopea julkaisutahti on herättänyt kritiikkiä – tai kateutta kenties – hitaammalla tahdilla teesien liittäminen kaikille tuttuihin tapahtumiin olisi ollut vaikeata. Uutistapah-

tumia on paljon ja ne unohtuvat nopeasti. Nopea tuotanto on siis tässä tapauksessa tuonut kirjalle lisäarvoa.

Violence-kirjan jälkeen Žižek on julkaisut demokratiaa, uutta vasemmistoa ja globalisaation vastaista liikettä laajemmin käsittelevän, yli neljäsatasivuisen kirjan *In defence of lost causes* (2008).

Suomeksi Žižekiltä on vastikään julkaistu kokoelma *Pehmeä vallankumous* (2009b). Lisäksi Žižek vieraili loppuvuonna Suomessa, jolloin julkaistiin pamfletti *Politiikkaa idiootti! Vastakkainasetteluja Žižekin kanssa* (Kuusela & Jylhä 2009).

Kirjallisuus

- Benhabib, Seyla (2004). *The rights of others: Aliens, residents, and citizens*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Helsingin Sanomat*, 17.3.2009. Albert Olamban’Djeka oppi väistämään tiettyjä tilanteita. Kotimaan-osasto.
- Kuusela, Hanna & Jylhä, Kimmo (toim.) (2009). *Politiikkaa idiootti! Vastakkainasetteluja Žižekin kanssa*. Helsinki: Into.
- Said, Aden (2009). Ikuisesti pakolaisina: Maahanmuuttokeskustelu Suomen somalialaisten näkökulmasta. Teoksessa Keskinen, Suvi; Rastas, Anna & Tuori, Salla (toim.) *En ole rasisti mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 25–32.
- Sloterdijk, Peter (2006). Warten auf der Islam, *Focus* 10/2006. Saatavilla: http://www.focus.de/kultur/medien/essay-warten-auf-den-islam_aid_216305.html (luettu 16.10.2009).
- Žižek, Slavoj (2009). *What does it mean to be a revolutionary today? Marxism 2009 -kulttuurifestivaali*. Puhe saatavilla audiovisuaalisena: www.counterfire.org (katsottu 16.10.2009).
- Žižek, Slavoj (2009b). *Pehmeä vallankumous:Psykoanalyysi, taide, politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Žižek, Slavoj (2008). *In defence of lost causes*. London: Verso.